

UDK 32:316.75(049.3)

Primljeno: 16. 11. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Elvis Fejzić

TRANSFORMACIJSKI KARAKTER POLITIČKIH IDEOLOGIJA

(Slaven Ravlić, *Političke ideologije: ideje, tipovi, akteri, Plejada, Zagreb, 2022*)

U ozračju globalne politike koja je postala uveliko kontingentna i atomizirana, po različitim političkim i ideološkim osnovama, knjiga Slavena Ravlića pod naslovom *Političke ideologije: ideje, tipovi, akteri* predstavlja važan doprinos savremenoj politologiji, prije svega u kontekstu razvoja i razumijevanja političke uloge ideologija. Ovo je već treća Ravličeva knjiga iz miljea političkih ideologija, a predstavlja izuzetnu znanstvenu nadogradnju u toj oblasti, jer donosi nove spoznajne uvide i prikazuje raznovrsna iskustva transformacijskog razvoja savremenih ideologija. Na vrlo reprezentativan način prikazan je i kritički prezentiran klasični i noviji razvoj svih relevantnih političkih ideologija, ali su, također, elaborirane i sublimirano objašnjene njihove implikacije u sferi praktične politike. Ideologije se u skiciranom naučnom i istraživačkom kontekstu poimaju u vrlo širokom značenju – to je važan doprinos politološkoj analizi ideoloških svjetonazora – pri čemu se određuju njihove različite socijalne funkcije, što pokazuje da one nisu svrha same sebi, već da uvijek imaju širi društveni, politički i ekonomski značaj. Uzimajući u obzir da sve ideologije imaju svoj idejni temelj, različite tipologijske tradicije i ciljne grupe sa čijim se političkim zahtjevima poistovjećuju, u knjizi je provedena vrlo primjerena analiza kompliciranog ideološkog razvoja i transformacije. Posebno treba apostrofirati da je kritički prezentiran razvoj i promocija akcentiranih ideologija u hrvatskom političkom kontekstu, što istovremeno predstavlja i autentičan znanstveni doprinos.

Liberalizam je predstavljen u svom multiverzičnom značenju, kao jedna od centralnih i klasičnih ideologija devetnaestog stoljeća. Poseban fokus stavljen je na složeni razvoj liberalne ideologije i nastanak različitih revizionističkih ideoloških projekata. Imajući navedeno u vidu, ukazuje se na heterogenu strukturu liberalnog svjetonazora, što upućuje da unutar njega figuriraju različite i suprotstavljene ideološke tradicije. Upravo zbog toga postoje političke kontradikcije između klasičnog, socijalnog i konzervativnog liberalizma, tj. neoliberalizma, koji pripada novoj desnici kao novijem ideološkom revizionizmu. Neoliberalni svjetonazor može reprezentirati samo najnoviji razvoj liberalne ideologije, koji je realiziran i etabliran u formi revizionističkog projekta nove desnice – predstavlja sintetički pakt liberalizma i konzervativizma – zbog čega mu se nerijetko pridaju fundamentalistička obilježja – ali na osnovu tog političkog iskustva nije moguće prosuđivati o drugim tipovima i oblicima liberalizma.

Konzervativizmu se pridaje vrlo slojevit ideološki i politički karakter, s obzirom da predstavlja jednu od tradicionalnih ideologija, koja ima izraženu reakcionarnu prirodu. Rani razvoj konzervativizma – markiran autoritarnim i protulibertanskim obilježjima – uveliko se razlikuje od novijih revizionističkih projekata konzervativne ideologije, koji su razvijeni tokom dvadesetog stoljeća. Stoga, opravdano se ističu i naglašavaju ideološke razlike između autoritarnog, paternalističkog i liberalnog konzervativizma, odnosno neokonzervativizma, koji reprezentira jedno od ideoloških krila nove desnice. Neki revizionistički oblici konzervativizma – iz druge polovine dvadesetog stoljeća – razvili su umjerene političke forme i približili se ideološko-političkom centru, dok istovremeno nekolicina novijih obrazaca konzervativnog svjetonazora – profilirani pod uticajem globalizacije i različitih tipova nacionalizma – reprezentira radikalne projekte historijskog revizionizma i političkog fundamentalizma. Zbog svega apostrofiranog savremeni konzervativizam ima vrlo kontingentnu ideološku i političku prirodu.

Socijalizam se ne prezentira prema klasifikaciji koja diferencira utopijsko i marksističko shvatanje, već se poseban akcenat stavlja na marksističke projekte i tipove socijalizma. Pošto se već u ranim koncepcijama marksističkog socijalizma pojavljuje rasprava oko adekvatne političke metode za implementaciju socijalističkih ciljeva – izbor se svodi na revoluciju ili evoluciju – sasvim je jasno da se ne radi o koherentnoj ideologiji, na što eklatantno ukazuju revizionistički obrasci marksističkog svjetonazora. S tim u vezi, markiraju se ideološke razlike između marksističkih projekata i ukazuje na značaj anarhističke tradicije, komunističke koncepcije boljševičkog socijalizma i socijaldemokratskog ideološkog rezona. Socijalde-

mokratski svjetonazor predstavlja samo noviju verziju socijalističke ideologije, koja u sebi objedinjuje tradicije sindikalnog i marksističkog pokreta te slijedi metodu političke evolucije, pa se zbog toga uveliko razlikuje u odnosu na fundamentalističke i revolucionarne obrasce marksizma. Identitetska kriza demokratskog socijalizma i socijaldemokratije uzrokovana je u velikoj mjeri negativnim uticajima neoliberalne globalizacije, ali i pojavom novih oblika nacionalizma.

Iako nacionalizam predstavlja nepotpunu i tanku ideologiju, koja nastaje pod uticajem tradicionalnog konzervativizma i liberalizma, tvrdi se da predstavlja poseban ideološki svjetonazor. No, razlike između određenih tipova nacionalizma su veoma izražene, pa dok se u umjerenj verziji te ideologije promovira pravo na nacionalno samoopredjeljenje, u radikalnim likovima tog svjetonazora preferiraju se politike teritorijalnog ekspanzionizma, antiglobalizacije i repatrijacije useljenika. S obzirom da nacionalizam ima fragmentiranu ideološku strukturu, u skiciranoj tipologiji diferencira se njegov liberalni, konzervativni, integralni, imperijalistički i antikolonijalni karakter. Kontradiktorni i destruktivni duh nacionalizma – posebno izražen u njegovim konzervativnim, kulturološkim i ekspanzionističkim verzijama – predstavlja esencijalnu prijetnju demokratiji, multikulturalizmu, evropskim integracijama i globalizaciji.

Nacifašizam predstavljen je kao oblik ekstremnog i ekspanzionističkog nacionalizma kroz međuratne projekte njemačkog nacizma i italijanskog fašizma, te druge vidove fašizma, poput frankizma, ali i neofašizma. Antiprosvjetiteljski i protuemanzipatorski karakter nacifašističke ideologije povezan je direktno s politikom ekspanzionističkog imperijalizma, pa se zbog toga nacifašizam s razlogom označava kao glavni producent militarističke, ekspanzionističke, antidemokratske, rasističke i segregacijske politike u dvadesetom stoljeću. Poseban fokus stavljen je na političke ciljeve ustaškog pokreta, koji je djelovao u tadašnjoj marionetsko-fašističkoj tvorevini NDH (Nezavisna Država Hrvatska), pri čemu se pažljivo apostrofiraju i detektiraju njegove nacifašističke ideje i aktivitet. Imajući u vidu da je politički kontekst savremenih država sve više radikaliziran pod uticajem različitih protudemokratskih i dezintegracijskih politika, široki društveni uticaj neofašističkog svjetonazora predstavlja veliki politički i sigurnosni izazov u doba globalizacije.

Feminizam se tumači kao ideologija svakodnevnice, tj. u kontekstu izrazite spolne dominacije muškaraca, pri čemu se nužno propituju i istražuju mogućnosti emancipacijskog oslobođenja žena. Feministički svjetonazor ne predstavlja koherentnu ideologiju, prije svega zbog izrazito različitih zahtjeva i ideja liberalnog, socijalističkog i radikalnog feminizma, što uveliko ograničava aktivitet feminističkog

pokreta. Borba za punu ravnopravnost spolova kritički se analizira i prezentira, pri čemu se detektiraju ciljevi i mogućnosti feminističkog svjetonazora, ali i ključni izazovi tog ideološkog obrasca u različitim političkim miljeima. Feministička politika prikazana je u pluriverzičnoj formi, a posebno se apostrofiraju njene emancipacijske intencije.

Ekologizam je još jedna od ideologija koja se bavi pitanjima svakodnevnog života, a analizira se u kontekstu destruktivnog uticaja industrijalizacije i potrebe imperativnog prihvatanja politike održivog razvoja. Odnos ekologista prema prirodnoj sredini i mogućnostima zaštite okoliša nije harmoniziran, a nerijetko različiti ekološki zahtjevi uopće ne korespondiraju i nisu kompatibilni. Štaviše, politički ciljevi ekologista nisu uopće funkcionalno usklađeni, što svakako slabi mogućnosti ekološkog pokreta, pa je zbog toga potrebno razlikovati konzervativni, pragmatični i radikalni ekologizam. Ekološki političke implikacije istražene su i prezentirane u kontekstu globalizacijske politike.

Religijski fundamentalizam istražuje se i prezentira kao ideološki i politički svjetonazor kroz različita tumačenja uloge religije u politici i javnoj sferi. Iako svaki oblik religijskog fundamentalizma predstavlja otvorenu prijetnju demokratiji, sekularizmu i multikulturalizmu, ipak se identificiraju razlike između različitih tipova tog radikalno-desničarskog svjetonazora. U tom smislu diferenciraju se različite verzije kršćanskog, židovskog i islamskog fundamentalizma. Imajući u vidu da postoje i drugi tipovi religijskog fundamentalizma – u različitim dijelovima svijeta gdje egzistiraju diferentne religijske tradicije – treba staviti poseban akcenat na destruktivni uticaj i tih projekata fundamentalističkog svjetonazora, jer imaju do kraja izražen antidemokratski karakter. U nekim dijelovima svijeta religijsko-fundamentalistički svjetonazor doživljava rapidnu ekspanziju, zato što se pojavljuje kao bumerang efekt i politički odgovor na neoliberalnu globalizaciju, pa kroz takvu političku borbu i oponiranje postaje čak prijetnja pacifističkoj politici.

Populizam kao politički stil i strategija djelovanja reprezentira istovremeno tanku i nepotpunu ideologiju. Predstavljen je u svom kontroverznom i dihotomnom tumačenju. S obzirom da populizam preferira i slijedi svjetonazorske ideje političke desnice ili ljevice u sferi praktične politike, u osnovi, uvijek ima kontroverzne intencije, jer taj aktivitet nije oslobođen od političke manipulacije i smišljene mobilizacije građanstva. Imajući u vidu njegova dihotomna obilježja pravi se razlika između demokratskog i autoritarnog populizma, koja je izazovna koliko i druge crno-bijele diferencijacije populističkog svjetonazora, gdje se ukazuje na klasični i novi, agrarni i politički ili, pak, desničarski i ljevičarski populizam. Globalizacijski procesi,

tržišni fundamentalizam i integracijska politika dali su poseban poticaj ekspanziji različitih vidova populizma u savremenoj politici, što unosi nemir i zabrinutost, jer svi spomenuti likovi populističkog svjetonazora imaju manje ili više izražene protudemokratske implikacije.

Ne zaboravljajući da je 21. stoljeće, po svemu sudeći, istovremeno i stoljeće ideologija, itekako je važno istraživati ekspanziju i transformaciju različitih ideoloških svjetonazora, zato što takvi ideološki projekti produciraju raznovrsne političke implikacije u savremenim i globaliziranim državama. Također, implementiranje političkih ideja u sferi praktične politike, u pravilu, uvijek zavisi od političkog konteksta unutar kojeg se pokušavaju etablirati i primijeniti, a sve to podrazumijeva neraskidivu i kompliciranu vezu između ideologije i politike na koju je stavljen poseban akcenat u skiciranom istraživanju. S tim u vezi, ne treba zaboraviti da je svaki politički aktivitet bez ideološke osnove ispražnjen i besmislen ili, drugim riječima, ideologija daje smisao svakoj produktivnoj i funkcionalnoj politici.

Adresa autora
Author's address

Elvis Fejzić
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet političkih nauka
elvis.fejzic@fpn.unsa.ba

